

Den som vågar vinner, eller?

Soldatupplevelser under bushkriget i Rhodesia 1964-79

Erik H. Ekholm

C-uppsats Militärhistoria HT 2021

Försvarshögskolan

Handledare: Oskar Sjöström

Innehållsförteckning:

1. Inledning	3
1.1 Introduktion	3
1.2 Bakgrund	3
1.3 Tidigare forskning	5
1.3.1 COIN i Rhodesia	5
1.3.2 Soldatupplevelser i krig	7
1.4 Problemformulering	9
1.5 Syfte och frågeställning	10
1.6 Metod, material och disposition	10
2. Undersökning	12
2.1 Varför krigade soldaterna?	12
2.1.1 Äventyr och hjältedåd	12
2.1.2 Sociala faktorer	14
2.2 Hur såg soldaterna på sina insatser, upplevdes de som meningsfulla?	16
2.2.1 Individuellt meningsskapande	16
2.2.2 Dödandet	19
2.2.3 Krigsbrott eller militär nödvändighet?	22
2.3 Hur rättfärdigar soldaterna sitt engagemang i efterhand?	28
2.3.1 Bilden av fienden	28
2.3.2 Egen elitstatus	30
2.3.3 Etnicitet och rasism	33
3. Avslutning	36
3.1 Slutsatser	36
3.2 Resultatdiskussion	37
3.3 Vidare forskning	37
4. Käll- och litteraturförteckning	38
4.1 Tryckta källor	38
4.2 Litteratur	39

1. Inledning

1.1 Introduktion

Den här uppsatsen handlar om soldaters upplevelser av bushkriget i Rhodesia. Bushkriget stod mellan den statliga aktören Rhodesia och olika nationalistiska och kommunistiska gerillor, varför konflikten kom att präglas av COIN (Counter Insurgency), det vill säga militär upprorsbekämpning. Undersökningen utgörs av en kvalitativ textanalys av memoarer skrivna av rhodesiska veteraner efter krigets slut. Frågor som tas upp är hur soldaterna såg på sig själva och sina motståndare som aktörer samt hur de uppfattade kriget och metoderna de använde. Det här är den första vetenskapliga undersökningen som dedikeras rhodesiska soldaters upplevelser av bushkriget, varför den blir intressant inte bara ur ett militärhistoriskt, utan även militärsociologiskt perspektiv.

1.2 Bakgrund

Landet Rhodesia, som idag heter Zimbabwe, fick sitt namn från den brittiske kolonisatören Cecil Rhodes 1895. Det är härifrån man kan spåra rötterna till det Rhodesiska bushkriget - i den svarta majoritetsbefolkningens motstånd mot de vita bosättarnas övertramp och brutala krossande av varje försök till frigörelse. Ett långvarigt missnöje med det vita minoritetsstyret ledde efter andra världskrigets slut till att det växte fram en svart nationaliströrelse. Landet hade redan tidigare präglats av oroligheter men när Rhodesia förklarade sig självständigt från Storbritannien 1965 ändrades rörelsens fokus. Det främsta målet hade dittills varit att reformera landets politiska system till att bättre representerade befolkningen, nu övergick det istället till en öppen konflikt om makten.¹

Trots självständighetsförklaringen 1965 godkände FN aldrig Rhodesia som suverän stat, man inledde istället sanktioner mot landet på grund av den rasistiska inrikespolitiken, där ursprungsbefolkningen förvägrades samma rösträtt som de vita bosättarna. The Rhodesian Front, med premiärminister Ian Smith i spetsen, lyckades ändå, med hjälp av Sydafrika och

¹ Jeremy Ginifer och J.W. Potgieter; UNIDIR: United Nations Institute for Disarmament Research, Disarmament and Conflict Resolution Projekt, *Managing arms in peace processes: Rhodesia/Zimbabwe*, New York, 1995, s.6

portugisiska Moçambique, att hålla sig kvar vid makten. FN var fullt upptaget med att hantera USA:s krig i Vietnam.²

Landets ojämlika styre provocerade fram oroligheter och skapandet av motståndsgerrillor. Förutom Rhodesia så var de två huvudsakliga aktörerna under bushkriget Zimbabwe African National Union (ZANU) och Zimbabwe African People's Union (ZAPU). ZANU med sin väpnade gren Zimbabwe African National Liberation Army (ZANLA) och ZAPU med Zimbabwe People's Revolutionary Army (ZIPRA).³ Både Sovjetunionen och Kina stöttade dessa gerillor med utrustning och utbildning. De närliggande länderna Zambia, Angola, Botswana och Mozambique stöttade dem också, bland annat genom att upplåta mark för träningsläger och baser.⁴ ZANU OCH ZAPU brottades genomgående med två problem under konflikten. Först och främst var deras soldater dåligt utbildade, det ledde till en oförmåga att koordinera räder och attacker. Organisationerna hade också svårigheter med att få stöd bland Rhodesias afrikanska befolkning, det var ju dem man sade sig kämpa för. Rekryteringen av soldater skedde med hot om våld och moralen bland soldaterna var låg.⁵ Mot gerillorna stod Rhodesias försvarsmakt, en liten men vältränad och stark organisation. När bushkriget inleddes bestod den av endast tre skyttebataljoner och en luftburen jägarskvadron.⁶

Gerillakrigföringen blev mer och mer intensiv fram till slutet av 1970-talet till följd av att ZANU och ZAPU allierat sig under namnet Patriotiska Fronten (PF) och fokuserat på satsbyggande och maktkonsolidering. 1979 bröt sig dock ZAPU ur alliansen och började att planera för en operation, kallad "Dice". Planen var att bygga upp fem motoriserade bataljoner och låta konflikten eskalera genom att gå från gerillakrigföring mot ett konventionellt krig. Detta för att nå ett slutgiltigt avgörande i kriget. Dice var tänkt att riktas både mot den Rhodesiska försvarsmakten och mot deras tidigare allierade, ZANU-gerillan.⁷ ZAPU:s planer kunde dock aldrig realiseras, den 12 december 1979 skickade Storbritannien in Lord Christopher Soames i Rhodesia för att organisera ett formellt återinförande av Storbritanniens kolonialstyre. I ett slag tappade Rhodesias regering sin handlingsfrihet och operation Dice

² Charles M. Lohman och Robert I. MacPherson, *Rhodesia: Tactical Victory, Strategic Defeat*, USMC, Marine Corps Command and Staff College, Marine Corps Development and Education Command, Quantico, Virginia, 1983, s.13

³ David Kenrick, *Decolonisation, Identity and Nation in Rhodesia 1964-1979 - A Race Against Time*, London, 2019, s.3

⁴ Charles M. Lohman och Robert I. MacPherson,, 1983, s.2

⁵ Preston, Matthew, "Stalemate and the Termination of Civil War: Rhodesia Reassessed", i *Journal of peace research* Vol.41 (1), London, 2004, s.70

⁶ Charles M. Lohman och Robert I. MacPherson,, 1983, s.2

⁷ Ibid, s.51

avvärijdes, eftersom ZAPU inte var villiga att gå i krig med Storbritannien. Efter endast fem dagar, den 17 december, ingick istället konfliktens samtliga parter ett fredsavtal. Då beslutades att ett demokratiskt val, med lika rösträtt för alla, skulle hållas i februari 1980. Robert Mugabe och ZANU vann valet, Rhodesia blev återigen självständigt men nu internationellt erkänt och under namnet Zimbabwe.⁸

1.3 Tidigare forskning

1.3.1 COIN i Rhodesia

Noriyuki Katagiri undersöker i sin bok *Adapting to Win – How Insurgents Fight and Defeat Foreign States in War* ett stort antal gerillakrig mellan åren 1816 och 2010 för att ta reda på hur gerillakrig vinnas.⁹ Ivar C. Eriksson vid Försvarshögskolan har med utgångspunkt i Katagiris forskning undersökt bland annat bushkriget i Rhodesia.¹⁰ Med hjälp av Katagiris begrepp och definitioner identifierar Eriksson tre kronologiska faser i bushkriget: 1) 1965-1972 - *statsbyggnad*, 2) 1972-1979 - *gerillakrig* och 3) 1979 - *konventionell krigföring*. Han poängterar dock att den tredje fasen, konventionell krigföring, aldrig påbörjades då Storbritannien intervenerade och mätade fram ett fredsavtal innan konflikten eskalerades till ett fullskaligt krig.¹¹ Detta gör bushkriget ganska unikt. Då konflikten aldrig kom att bli ett konventionellt krig, präglades det av irreguljär krigföring. Det går därför att hävda att under bushkriget var krig för Rhodesia COIN, och COIN var krig.

Max Boot lyfter bland annat konflikten i Malaya i sin bok *Invisible Armies - An Epic History of Guerilla Warfare from Ancient Times to the Present*. Storbritanniens lyckade strategi byggde, enligt Boot, på ett nära civil-militärt samarbete och strävan efter en politisk lösning av konflikten. Framgången berodde också på, fortsätter han, att briterna undvek storskaliga "sök och förgör"-operationer till förmånen av "rensa och håll"-operationer som syftade till att kontrollera befolkningen med riktade räder mot upprorsmakarnas baser. Boot förklarar att detta lyckades uppnås genom goda underrättelser och genom att använda minimal eldkraft. Denna COIN-strategi växte fram till följd av att Storbritannien, nu en liberal demokrati, under 1900-talet inte längre kunde använda de metoder för

⁸ M. Lohman, Charles och I. MacPherson, Robert, 1983, s.53

⁹ Noriyuki Katagiri, *Adapting to Win – How Insurgents Fight and Defeat Foreign States in War*, Philadelphia, Pennsylvania, 2015 s.17, 49.

¹⁰ Ivar C. Eriksson, *Uppror och Irreguljär Krigföring i Efterkolonial Kontext – Rhodesia och Kongo*, Försvarshögskolan, 2019, s.9

¹¹ Ibid, s.20, 23, 24

gerillabekämpning som det brittiska imperiet använt sig av under 1800-talet. Han poängterar att termen "COIN" inte kom till förrän år 1960, men använder ändå begreppet på grund av att dess betydelse är tillämpligt i sammanhanget.¹²

Den brittiska specialstyrkan SAS:s motto är "Who dares wins". I förlängningen var alltså mottot för Rhodesian SAS det samma. Detta anspelas på i titeln på Greg Mills och Grahame Wilson artikel *Who Dares Loses?* från 2007 (så även i den här uppsatsen). Mills och Wilson skriver att Rhodesias COIN-strategi var starkt inspirerad av de brittiska ansträngningarna i Malaya (nämnt ovan). Detta borde inte vara förvånande, eftersom Rhodesia var en brittisk koloni och med det starkt influerad av brittiskt militärt tänkande. Rhodesia hoppades kunna använda samma metod som britterna i Malaya för att vinna, men de båda författarna påpekar en stor skillnad: Britterna i Malaya kämpade för att möjliggöra för inhemska krafter att fredligt ta över makten medan Rhodesia kämpade för att behålla ett läge där den vita minoriteten i landet skulle behålla makten. En politisk lösning, likt Malayas, var alltså inte möjlig i Rhodesia.¹³

I sin artikel *Top Secret War: Rhodesia Special Operations* beskriver Charles D. Melson hur Rhodesia, ett diplomatiskt och ekonomiskt isolerat land, hamnade i en allt mer strategiskt utsatt position i takt med att de väpnade ansträngningarna från de nationalistiska gerillorna ökade. Han fastställer att Rhodesias säkerhetsstyrkor oftast mätte framgång genom antalet motståndare de dödade, snarare än strategiska vinningar. Målet var således att uppnå en så hög "kill rate" som möjligt. I avsaknad av en hållbar politisk lösning fördröjde därför Rhodesias krigsinsats, enligt Melson, endast det oundvikliga – en strategisk förlust trots taktisk seger.¹⁴

Förutom hur Rhodesias specialförband var organiserade och opererade undersöker Melsons artikel även om de Rhodesias COIN-operationer följer det "klassiska" krigsmässiga antagandet att specialförbandens operationer är utformade för att stödja konventionella styrkor eller om specialstyrkans operation faktiskt i själva verket var huvudsyftet.¹⁵

Melson konstaterar att Rhodesiska SAS och Selous Scouts bedrev alla slags operationer som ett specialförband kan användas till: de utförde signalspaning, räder, låg i bakhåll, kidnappade motståndare, gjorde riktade elimineringar av dess ledare och bedrev ren och skär gerillakrigföring. Han menar att specialförbandens operationer med tiden

¹² Max Boot, *Invisible Armies - An Epic History of Guerilla Warfare from Ancient Times to the Present*, New York, 2013, s.389,390

¹³ Greg Mills & Grahame Wilson, "Who Dares Loses?", i *The RUSI Journal* 152:6, 2007, s.23

¹⁴ Charles D. Melson, "Top Secret War: Rhodesian Special Operations" i *Small wars & insurgencies*, 2005-03-01, Vol.16 (1), p.57-82; Taylor & Francis Group Abingdon, UK

¹⁵ *Ibid*, 2005, s.58

utvecklades från små, lokala attacker mot fiendens läger till stora gränsöverskridande operationer med kombinerade vapen. Alla reguljära styrkor i Rhodesia kom att stötta de okonventionella operationerna genom att upplåta flygplan, eldkraft och ge logistiskt understöd. Detta gjorde att specialförbanden i Rhodesia blev de stöttade, snarare än stöttande, enheterna i bushkriget, menar Melson.¹⁶

Marno de Boer's artikel "Rhodesia's Approach to Counterinsurgency: a Preference for Killing" stärker Melsons uppfattning att Rhodesia mätte sina framgångar i antalet dödade motståndare. Han beskriver Rhodesias COIN-strategi som repressiv och motståndar-centrerad. De flesta militära patruller bestod av ett fyrmanna "stick" eller ett åttamanna "call sign", som bland annat skulle upprätthålla civil-militära relationer, ta fångar och samla in underrättelser. de Boer menar att den rhodesiska doktrinen såg dessa uppgifter som viktiga men att COIN-utbildningen knappt berörde dessa delar, fokus låg istället på själva dödandet, menar han.¹⁷

Krigsfångar var en avgörande resurs för den rhodesiska COIN-strategin, menar de Boer. Rhodesias säkerhetsstyrkor var numerärt underlägsna och därför beroende av underrättelser för att veta när och var de skulle koncentrera sina styrkor för att kunna bekämpa motståndaren. Fångarna pressades därför på uppgifter om var gerillorna var placerade, hur deras planer såg ut etc. de Boer pekar också på hur viktiga de var som rekryteringsbas för nya soldater till den underbemannade rhodesiska krigsmakten. Trots detta avrättades krigsfångar regelmässigt. Enligt de Boer skedde detta dels på grund av ren rasism men också av praktiska skäl: de rhodesiska helikoptrar som användes för trupptransporter hade endast fyra sittplatser, ett helt "stick" skulle alltså inte få plats i helikoptern om fångarna hade tagits med.¹⁸ Man avrättade alltså fångarna och slapp därmed problemet med att lämna kvar soldater på en potentiellt exponerad plats tills helikoptern hann återvända. Detta taktiska förfarande hämmade alltså landets strategiska målsättningar.

1.3.2 Soldatupplevelser i krig

Även om vissa tidigare studier om användningen av Rhodesiska användande av COIN använder sig av soldatmemoarer som källor, behandlar dessa undersökningar inte soldaternas upplevelser kopplat till konflikten. Istället användes memoarer för att illustrera hur Rhodesia genomförde ett militärt upprorsbekämpning.

¹⁶ Charles D. Melson, 2005, s.72,73

¹⁷ Marno de Boer, "Rhodesia's Approach to Counterinsurgency: a Preference for Killing." i *Military review* 91.6, 2011, s.37

¹⁸ Ibid, s.40,41

Den ovan nämnda artikeln *Rhodesia's Approach to Counterinsurgency: a Preference for Killing* av Marno de Boer är undantaget som bekräftar regeln. Artikeln som egentligen handlar om samspelet mellan taktisk och strategisk nivå i Rhodesias krigsinsats behandlar kort, som en slags parentes i undersökningen, just rhodesiska soldaters upplevelser och känslor kopplade till deras användning av COIN. Han fastställer att Rhodesias militära operationer gick ut på att uppnå så hög "kill rate" som möjligt. Målet var således att tillfoga fientliga så höga förluster som möjligt. Han beskriver hur moralen höjdes vid stridskontakt då soldaterna upplevde att dödandet gav ett mätbart och konstruktivt resultat på kriget. Under mindre intensiva perioder sänktes moralen och soldaterna blev, enligt de Boer, uttråkade och irriterade på den militära tillvaron. Han nämner också att soldaterna av samma anledning var positivt inställda till gränsöverskridande räder även om de operationerna också bekräftade deras status som elitsoldater och att de ofta kände frustration när landet sköt upp planerade externa räder på grund av rädsla för negativa reaktioner från världssamfundet.¹⁹

Det Marno de Boer tar upp i stycket ovan är ytterst relevant för min forskning, det är just det min uppsats syftar till att undersöka. Hans bidrag om soldatupplevelser i bushkriget är dock ungefär lika stort i omfånget som min översättning/tolkning ovan, och måste betraktas som en parentes i undersökningen. Hans fokus ligger inte på personliga upplevelser och tankar kring kriget, utan på breda förklaringsmönster till varför Rhodesia i slutändan misslyckades med sin COIN-strategi och slutligen förlorade bushkriget.

de Boer kan sägas ha lagt grundstenen till min undersökning men ämnet kan på inga sätt anses vara vetenskapligt uttömt, han lämnar fältet mer eller mindre öppet för vidare forskning. Vidare inspiration vad gäller forskning om soldatupplevelser har således fått hämtas från andra konflikter.

Under hela andra världskriget ägnade sig britterna åt hemlig avlyssning av tyska krigsfångar. Dessa avlyssningar spelades in på vaxskivor som man sedan gjorde utskrifter av. De tyska historikerna Sönke Neitzel och Harald Welzer har utifrån dessa dokument undersökt vad tyska soldater upplevde och kände under andra världskriget vilket resulterade i boken *Soldater om kamp, dödande och död*.²⁰

Hur tyska soldater upplevde andra världskriget är inte särskilt intressant i en undersökning om rhodesiska soldatupplevelser av bushkriget men undersökningen fungerar väl som inspiration rent metodologiskt. *Soldater om kamp, dödande och död* identifierar i

¹⁹ Marno de Boer, 2011, s.37-38

²⁰ Sönke Neitzel & Harald Welzer, *Soldater: om kamp, dödande och död*, Falun, 2013, (originaltitel: "Soldaten. Protokolle vom Kämpfen, Töten und Sterben" Frankfurt am Main, 2011) s.8

bokens undersökningskapitel ett antal relevanta kategorier. *Autoelitiskt våld, äventyrsberättelser, förstörandets estetik, att ha kul, att jaga, brott mot krigsfångar, bestörtning, ideologi och militära värden* är exempel på kategorier från deras forskning, som är relevanta och som har gett inspiration för den här undersökningen.²¹

Neitzel och Welzer för också en, för den här undersökningen värdefull, källkritisk diskussion om soldatmemoarer. De menar att det stora problemet med memoarer som källor är att de är medvetet formulerade och riktade mot en specifik målgrupp.²² De för också ett resonemang om vikten av att som forskare se bortom sina moraliska känslor när man bedriver den här typen av forskning. Annars förstår man bara sin egen värld menar de, inte soldaternas värld som undersökningen syftar till att undersöka. Författarna resonerar som så att brutaliteten och hårdförheten, som de undersökta soldaterna ger uttryck för, bara visar att deras vardag bestod av ett extremt våld, det är enligt Neitzel och Welzer alltså inget märkvärdigt.²³ Bushkriget i Rhodesia rör starkt kontroversiella ämnen såsom brutalt dödande, rasism, kalla kriget, och kolonialism varför ett liknande förhållningssätt blir viktigt. *Soldater om kamp, dödande och död* har därför också använts som källkritisk inspiration för denna undersökning.

1.4 Problemformulering

Det har bedrivits en hel del vetenskapliga undersökningar om bushkriget i Rhodesia. Forskningen om Rhodesias förmåga att bekämpa irreguljära motståndare genom att bedriva COIN-operationer är tämligen uttömt, men vetenskapen har endast kortfattat berört rhodesiska soldatupplevelser under kriget. Soldaternas upplevelser och känslor kopplat till konflikten har heller aldrig tidigare studerats i en egen undersökning.

En sådan undersökning blir intressant dels för att den ökar den militärsociologiska förståelsen av COIN-operationer, i synnerhet inom bushkriget men också generellt; dels för att den kan ställas mot militärsociologisk forskning rörande andra krig och konflikter. Bushkriget i Rhodesia rörde många kontroversiella ämnen. Detta har mest troligt påverkat hur de rhodesiska soldaterna har skrivit sina memoarer, de blir därför extra intressanta att undersöka. Undersökningen fokuserar på soldatupplevelser, inte stridsupplevelser. Strid är såklart en naturlig del av krig och kommer således behandlas, även om striden i sig inte är det intressanta här.

²¹ Sönke Neitzel & Harald Welzer, 2013, s.5

²² Ibid, s.9

²³ Ibid, s.11

1.5 Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att undersöka hur rhodesiska soldaters subjektiva upplevelser av bushkriget i Rhodesia såg ut.

För att uppnå detta syfte har följande frågeställningar formulerats:

- Hur såg soldaternas individuella motiveringar för att kriga ut?
- Hur såg soldaterna på sina insatser, upplevdes de som meningsfulla?
- Hur rättfärdigar soldaterna sitt engagemang i efterhand?

Sammantaget fångar dessa frågeställningarna soldaternas syn på sig själva som aktörer, deras syn på motståndaren som aktör, synen på situationen i sig samt synen på det egna tillvägagångssättet.

1.6 Metod, material och disposition

Som källor används huvudsakligen sex stycken rhodesiska soldatmemoarer från bushkriget. Dessa är skrivna av olika personer med olika bakgrund, erfarenhet och åsikter, och täcker allt från rhodesiska värnpliktiga till yrkessoldater, officerare och specialförbandsoperatörer. Gemensamt för samtliga författare är dock att de var av europeiskt ursprung och att de hade stridande befattningar under kriget. Bredden på källmaterialet innebär att undersökningen ändå kan ge en generell bild av soldatupplevelser i rhodesiska armén under bushkriget. En sjunde memoar har också används. Hannes Wessels memoar, *A handful of hard men - The SAS and the Battle for Rhodesia*, har dock inte varit lika intressant för min undersökning men innehåller en diskussion om bilden av motståndaren som varit av vitalt intresse, varför den fortfarande har används som källa. Med anledning av detta förekommer Wessels memoar i avsevärt mindre omfattning jämfört med de andra i undersökningen.

Den valda metoden för undersökningen är en kvalitativ textanalys med induktiv ansats. Med induktiv ansats menas att källmaterialet tillåts "tala fritt" på så sätt att kodning av texterna sker allt eftersom källorna undersöks. Teman och kategorier genereras allteftersom att källmaterialet söks igenom med den övergripande frågeställningen i fokus och som ledstjärna. Sönke Neitzel & Harald Welzers undersökning *Soldater om kamp, dödande och död* agerar dock som inspiration i kodningsprocessen (som nämnts i 1.2.2). Undersökningen strävar efter att ta fasta på tankar, åsikter och känslor soldaterna ger uttryck för i memoarerna

och att analysera dessa för att få fram en övergripande bild om rhodesiska soldaters upplevelser av konflikten.

Rent praktiskt har metoden gått till så att källmaterialet först lästs igenom utifrån undersökningens frågeställningar varvid relevanta delar brutits ut och sorterats utifrån vilken fråga de besvarat. Vid en ytterligare genomläsning med fokus på kodning, identifierades ett antal kategorier. Dessa kategorier agerar inramning för uppsatsens undersökning. Efter undersökningen lyfts resultatdelarna till en slutsats, där ovan nämnda analyser vävts samman och analyserats i sin helhet.

En svårighet har varit att soldatmemoarerna förefaller vara starkt tendensiösa. De har dessutom nästan uteslutande skrivits så sent som på 2000-talet. Författarna har således haft "facit i hand" när de nedtecknat sina berättelser. Att behandla dessa källkritiskt är ett måste för att kunna genomföra en seriös undersökning. Å andra sidan präglas alla källor av tendens. I det här fallet är det just tendensen som är själva kärnan i undersökningen. Undersökningen vill undersöka *hur* de rhodesiska soldaterna såg på saker och ting, inte huruvida det de skriver är objektivt sant eller falskt. Memoarerna utgör förvisso uppsatsens hela källäge, men de läses som subjektiva utsagor snarare än fakta om specifika händelser.

Undersökningen är indelad utifrån uppsatsens tre frågeställningar. I den första delen undersöks soldaternas motiveringar till att kriga i bushkriget. Här beskrivs hur de såg en chans till personlig ära och äventyr, men också hur sociala faktorer som gruppsytryck och trasiga familjesituationer kunde påverka unga män att ta värvning. I den andra delen undersöks hur soldaterna såg på sina egna insatser under kriget och om dessa upplevdes som meningsfulla. Här beskrivs bland annat soldaternas syn på dödandet och de operationer de tog del av samt hur de själva omtolkar och beskriver sina insatser som meningsfulla. I den tredje och sista delen undersöks hur soldaterna i efterhand rättfärdigat sitt engagemang och agerande under konflikten. Här tas teman som fiendebilder som motivation, befestandet av sin egen elitstatus samt etnicitet och rasism upp.

2. Undersökning

2.1 Varför krigade soldaterna?

2.1.1 Äventyr och hjältedåd

- Dear Mother,

I have unexpectedly joined the Rhodesian Army. I am a recruit but hope to progress.

I am to remain for three years.

Tim

- Dear Tim,

I am sending money for you to return to Canada. It's important that you leave immediately. I think the sun must have got to you.

Mother²⁴

Soldaten ovan beskriver hur han bilade från Sydafrika till Rhodesia med en vän på semester. Precis när de kom fram till Salisbury dog dock deras bil. De träffade en kapten från RLI (Rhodesian Light Infantry) på en bar och de beklagar sig över att de antagligen måste skaffa sig jobb i Rhodesia för att kunna betala av bilen. Kaptenen bjöd på ölen den kvällen och betalade för ett hotellrum åt dem. Nästa morgon knackade en rekryterare på dörren och eskorterade dem till arméns rekryteringskontor.²⁵ De verkade inte ha haft några större invändningar, utan såg det mest som en märklig ingress på ett stort äventyr. Ovanstående citat är en brevväxling mellan honom och hans mor, som styrker att han verkar ha tagit värvning i Rhodesia på ett ad hoc sätt utan några större motiveringar. Brevet tyder på att han inte alls tog värvning på grund av sin ekonomiska situation, han valde att stanna trots att hans mor skickade pengar för en hemresa.

Det var först när han tagit värvning som han verkade få en uppfattning om konflikten, uppenbart formad av sina soldatkollegor. Han beskriver att RLI:s huvudsakliga uppgift bestod i att möta upp och döda så många "terrorister" som möjligt när dessa infiltrerade Rhodesia för att terrorisera ursprungsbefolkningen och mörda europeiska lantbrukare.²⁶ Att stävja terroristernas framfart som medlem i en kommando-enhet, med äran och äventyret det innebar, verkar ha varit hans främsta motivation att stanna kvar.

²⁴ Tim Bax, *Three sips of gin - Dominating the Battlespace with Rhodesia's Elite Selous Scouts*, Helion & Company och GG Books UK, 2013, s.114

²⁵ Tim Bax, 2013, s.108-112

²⁶ Ibid, s.115

En annan soldat hade precis slutfört sin värnplikt i Sydafrika och fick syn på en tidningsannons:

One day while paging through a magazine I came across a full page advert of a guy in camouflage kit abseiling down a cliff. At the bottom it said, "Do you want adventure, join the Rhodesian SAS". Well, that's what I was looking for. I sent off a letter and received a prompt reply. A week later I resigned, sold my motorbike, bought a small car and I was on my way to Rhodesia.²⁷

Han lockades av äventyret och utmaningen att gå med i ett specialförband. Någon vidare motivering till varför han tog värvning i Rhodesia nämns över huvud taget inte i hans memoar.

En tredje soldat sökte anställning i armén efter att han inte lyckats få något annat jobb efter sin värnplikt. Han ville bli mekaniker på grund av att det ledde till ett civilt arbete efter tjänstgöringstiden.²⁸ Han beskriver sitt besök på rekryteringskontoret i huvudstaden Salisbury såhär:

He [inskrivnings-adjutanten] even asked me if there was any particular place within the Battalion that I favoured. Seizing the opportunity my immediate reply was, "The motor transport section." He suggested that a career in the Infantry may suit me better and asked if I would not like to try a Rifle Commando, explaining that the Battalion had recently changed from a Light Infantry unit to one with a Commando role. It seemed that no one wanted me to be a mechanic. Anyway, a Rifle Commando sounded ominous and, being very impressionable, this sounded like an exciting prospect to me.²⁹

Trots att han hade tydliga planer på att ta värvning i en icke-stridande befattning för att skaffa sig ett civilt meritvärde lät han sig övertalas utan vidare. Det lät helt enkelt coolt och fräckt att arbeta som en Rifle Commando, vilket upplevdes som spännande för honom. När han väl tagit värvning var det löftet om ett kommande krig som höll fast hans intresse:

During our many spit and polish sessions whilst sitting outside the barrack rooms, the conversation was often about this pending war that our instructors would make mention of in order to keep our interest at a peak. We were hoping it would hurry up. Most of us had been too young for Malaya and too young for some of the other wars. Sixteen years later three of us from Llewellyn Barracks would sit in the

²⁷ Brian Jackson, *HOT AND COLD: Memoirs of an SAS operator*, Wandsbeck, 2018, s.14-15

²⁸ Dennis Croukamp, *The Bush War in Rhodesia*, Boulder, Co: Paladin Press, 2007, s.27

²⁹ Ibid, s.31

Rhodesian Light Infantry Sergeants' Mess and discuss that very conversation, crying into our beers! It was all over, all too soon.³⁰

De kände frustration av att ha missat de föregående krigen. De hade varit för unga för att engagera sig och när de väl fick ett eget krig kände de sorg över att det tog slut för tidigt.

Intressant är hur nationalism inte verkar ha varit någon större drivkraft för soldaterna. De flesta verkar ha tagit värvning av individualistiska anledningar. En soldat nämner dock i sin memoar att han tog värvning för att försvara sitt land mot vad han kallar det kommunistiska hotet.³¹ Han var så ivrig att komma iväg och slåss så att han 1978 övertygade sin förmyndare att underteckna ett dokument, så att han kunde gå med i armén som 17-åring.³² Han berättar att han redan från barnsben drömt om att få gå med i Rhodesian Light Infantry för att de var eliten av Rhodesias konventionella förband och de "often found themselves at the epicentre of action of what had morphed from a low intensity insurgency conflict into a full scale war which spilled over into three countries."³³ Att skydda Rhodesia från kommunisterna är själva motivationen han lägger fram, men här skymtas äventyrlust och stridslust som mer bakomliggande motivationer. 1978 var han 17 år. Bushkriget hade alltså pågått så länge han kunde minnas. Kanske ville han inte att det skulle hinna ta slut innan han hann ta del av det?

2.1.2 Sociala faktorer

En soldat beskriver hur sociala faktorer kunde bidra till att unga män tog värvning i armén:

Although he was the same age as me, Trevor Schoultz had been in the army for more than a year. His mother was dead and his father was an alcoholic, so the army had seemed the only career option open to him.³⁴ [...] Charlie, also the product of a broken home, had joined the army as a boy soldier at the age of sixteen.³⁵

För unga män från trasiga familjer utan några större framtidsutsikter verkade armén vara det enda rimliga alternativet. Armén lockade kanske för att den försåg dem med mat, boende och något att göra. Han fortsätter med att berätta om hans egen, motvilliga, resa till att bli soldat:

³⁰ Dennis Croukamp, 2007, s.17

³¹ Peter Rische, *Commando - Shoot to kill*, Las Vegas, 2021, s.5

³² Ibid, s.4-5

³³ Ibid, s.4

³⁴ Chris Cocks, *Fire Force - A Trooper's War in the Rhodesian Light Infantry*, 2020 (p.1988), s.52

³⁵ Ibid, s.52

I had not volunteered for the army. A year's national service seemed an awful long time for a boy of eighteen and at one stage I was determined to evade it. I knew little of politics. But my parents used to vote against Ian Smith and his Rhodesian Front party and I had been to a multiracial private school where I had grown up with blacks and felt it unjust that they were not allowed to represent the school at sports when we were competing against whites-only government schools. Some black kids were my good friends and in my youthful mind I vaguely appreciated that something had to be radically wrong with the apartheid policies of the Rhodesian Front. Yet I still went and fought for the green and white flag of Rhodesia... and I was certainly no patriot. Perhaps it was peer pressure or fear of shaming my family or perhaps even a lack of courage to desert.³⁶

Soldaten beskriver hur han och hans familj motsatte sig Rhodesias apartheid-politik. På grund av att han inte ville stötta landets raspolitik ville han inte genomföra värnplikten han var kallad till. Han hade egentligen tänkt att desertera under en utlandsresa till Sydafrika men hans systrar övertygade honom om att stanna. Inte av patriotiska skäl, utan på grund av skammen deras föräldrar skulle utsättas för om han hade flytt undan sin militärtjänstgöring.³⁷

Fem veckor senare stod samma soldat med sina nyblivna kamrater och kastade förolämpningar i stil med "Get a fucking haircut, you civvy cunt!" och "When are you going to join the army, you wanker?" till långhåriga civila män, trots att han själv drabbats av liknande påhopp när han själv var civilist och visste hur dåligt han själv mått över det.³⁸ Den sociala pressen gör sig här påmind igen.

Han fortsätter med att berätta om hur Rhodesias försvarsminister, P. K. Van der Byl, kom till deras regemente och höll ett passionerat tal, försvarsministern skulle ha sagt att soldaterna skulle känna sig stolta över att få chansen att strida för alla Rhodesiers lika värde och chans att leva i frihet och att nu hade äran att få utkräva en våldsam hämnd för alla som blivit lemlästade och mördade av de bestialiska terroristerna.³⁹ Soldatens kommentar till talet var följande: "Stirring words - we were too relieved to be done with Training Troop and too proud of our achievements to even question them. We were on our way to become fighting machines."⁴⁰ Här antyds att han inte alls höll med om vad som sades i talet (som nämnts ovan var han en regimkritiker och motsatte sig landets raspolitik) men att lättnaden över att han klarat den krävande utbildningen och stoltheten över hans prestationer som rekryt gjorde att han inte orkade ifrågasätta det. På samma sätt som han i ovanstående stycke rycktes med i

³⁶ Chris Cocks, 2020, s.7-8

³⁷ Ibid, s.7-8

³⁸ Ibid, s.19-20

³⁹ Ibid, s.34

⁴⁰ Ibid, s.35

jargongen när det kastades glåpord på civilister gjorde grupptrycket här att han helt släppte sina politiska ideér och istället fokuserade på att bli en “krigsmaskin”.

2.2 Hur såg soldaterna på sina insatser, upplevdes de som meningsfulla?

2.2.1 Individuellt meningsskapande

Historier om hur uttråkade soldaterna blir under mindre intensiva perioder i kriget är frekventa i materialet. Ett exempel:

It seemed there had been a lull in guerilla activity in the region over the past few days so we found ourselves assigned to menial camp tasks: filling sandbags, latrine duties and the like. It was very frustrating. When would we ever see any action?⁴¹

När motståndaren inte “bjöd till dans” tröttnade soldaterna snabbt på den militära tillvaron. Ovanstående citat kommer från en värnpliktig utan större motivation eller politisk övertygelse men han längtade efter strid. Vad som helst för att slippa vänta. En annan soldat beskriver tillvaron när han är på vaktjänst vid Pomona - landets största vapen- och ammunitionsdépå:

The guard contingent was made up of eleven of us. A Guard Commander, a second in command (2IC) and nine guards. Three guards were on duty at a time, working in shifts of two hours on and four hours off, having to sit in 10-meter towers for the duration of the shift. Life was incredible, one would be wide awake until your stint came up, but the minute you were on duty you could not keep your eyes open! Even sticking match sticks under your eyelids would not keep them open.⁴²

Att vakta landets största vapen- och ammunitionsdépå borde rimligtvis ha uppfattats som en kritisk uppgift, men soldaten ovan beskriver hur han upplevde uppgiften så tråkig och meningslös att han inte ens kunde hålla sig vaken efter att ha spärrat upp ögonen med tändstickor. Perioder i kriget med låg intensitet beskrivs återkommande i materialet som tråkiga och meningslösa. Detta stödjer vad den tidigare forskningen kommit fram till: att

⁴¹ Chris Cocks, 2020, s.47

⁴² Dennis Croukamp, 2007, s.81-83

rhodesiernas moral sänktes i perioder med få stridskontakter (mer om detta i 1.2.2). På samma sätt märks en annan tydlig trend, åt motsatt håll, i memoarena:

All in all we had killed five terrorist, wounded several more and captured two. We had broken up a sizable enemy group (we estimated it to have been about twenty five strong) not long after they had infiltrated the border and before they had the opportunity to carry out terror attacks. We suffered no casualties. It was a good result.⁴³

Ovanstående citat tyder på att soldaten var nöjd med operationens resultat på grund av det mätbara resultatet av antalet dödade och tillfångatagna motståndare. Ju mer döda motståndare de "producerade", desto mer meningsfullt kändes det. Detta förstärks av en annan soldat som menar att det första hans överordnade ville veta via radio efter en stridskontakt var hur många motståndare de hade dödat. Han berättar också att det pågick en intensiv tävling mellan olika militära enheter om vem som lyckades döda flest motståndare.⁴⁴ Tidigare forskning har fastställt att Rhodesias strategi gick ut på att uppnå så hög "kill rate" som möjligt, alltså att orsaka fienden så höga förluster som möjligt (mer om detta i 1.2.1), vilket alltså stöds här. Soldaternas uttalanden ovan visar på att det inte bara var strategin som hade fokus på maximera antalet fientliga förluster, det hade soldaterna också. Förlusterna de orsakade bidrog till soldaternas individuella meningsskapande för deras engagemang i bushkriget vilket förstärks av följande citat:

For the next two weeks, we were engaged in a series of running firefights with a number of guerilla gangs and each time we chased them south along the base of the escarpment. It was frustrating. They had by now split up into smaller parties. They had bombshelled and the contacts we initiated consisted of no more than a few hazy shots fired seemingly uselessly at darting figures. We claimed no further kills but at least the evidence of blood spoor [afrikaans för "spår"] remained prolific and showed that not all our shots had been in vain. After one such contact, we discovered part of a jawbone caked with fresh blood and this gave us heart. If we weren't killing the enemy, at least we were maiming him and perhaps a maimed guerilla was a greater liability to his comrades than a dead one.⁴⁵

Den här soldaten uttrycker en frustration över att de inte lyckades få tag på och döda motståndaren de var på jakt efter, men glädjer sig över att i alla fall ha orsakat fienden allvarliga skador. Genom att intala sig att en skadad motståndare var till mer besvär för sina

⁴³ Peter Rische, 2021, s.10

⁴⁴ A.J. Balaam, *Bush War Operator - Memoirs of the Rhodesian Light Infantry, Selous Scouts and Beyond*, Helion & Company, 2016 (p.2014), s.54

⁴⁵ Chris Cocks, 2020, s.82-83

kamrater än en död sådan, skapar han en slags meningsfullhet till sina handlingar och all möda han gått igenom.

My stick was among the first to board the choppers and we found ourselves flying at low level back home. I can't really say that after all the build up, the raid had been a personal anti-climax for me because I wasn't sure if I was relived or disappointed that I had no opportunity to get grips with the terrorists. All I knew for certain was that I was dripping with sweat, my uniform was caked in dust and smelled of smoke and that I hadn't fired my rifle all day long...⁴⁶

Ovan beskriver en soldat sina tankar i helikoptern hemåt efter en stridsoperation där han aldrig fick chans att avfyra sitt vapen. Han uppvisar en förvirring och meningslöshet trots att han varit delaktig i operationen som bragt flertalet motståndare om livet. Citatet visar att det inte var striden i sig som kändes meningsfull, utan resultatet av striden: antalet dödade man själv åstadkommit. På grund av att han inte fick möjlighet att avfyra sitt vapen kunde han inte se sina insatser under operationen som meningsfulla. Detta förstärks ytterligare av en annan soldat som beskriver ett mineldöverfall han tog del av:

Looking through my binos I could see that the first three vehicles were peppered with holes from the confetti. Flat tyres and smoke issuing from one of them confirmed it was well and truly dead. I saw no movement in or around the trucks but knew that any survivors would flee in terror into the bush and run into the bounding AP mines [truppminor] we had also placed in order to catch them. I concluded that the vehicles were carrying freight as opposed to terrorists and I was slightly disappointed that I hadn't been able to kill a few truckloads of the gook scum.⁴⁷

Att de förstört tre lastbilar med materiel och dessutom allvarligt stoppat upp logistikflödet för fienden kändes inte meningsfullt. Han ville döda. Han fortsätter:

The combined activities of the Rhodesian military inside Zambia was beginning to have a real impact upon the terrorists. They were now unable to provide their forward bases with the logistical support required to maintain their fighting effectiveness. ZIPRA had been in the advanced stages of preparation for a full scale conventional assault on Rhodesia, but their plans began to stall. Not only were we causing serious disruption to the terrorist's lines of communication but were also attacking their front line units where ever they were found.⁴⁸

⁴⁶ Peter Rische, 2021, s.18

⁴⁷ Ibid, s.89

⁴⁸ Ibid, s.90

Han tycker alltså att Rhodesias irreguljära taktiker är fantastiska och att de ger reella resultat. Trots att han själv medverkar till att motståndarens frontlinje berövas ett kritiskt logistiskt understöd, så är han dock besviken över att han inte fick chansen att döda fler.

2.2.2 Dödandet

Att dödandet skapade meningsfullhet framstår som tydligt. Men hur såg soldaterna på själva dödandet i sig?

Throughout my training the realisation that I was soon to be part of a full blown war had overtaken me. My desire to defend my country had been overshadowed by a deep and unsettling conundrum. Despite all that I was being conditioned to do; when shove came to push, would I really be able to kill someone? I don't know if other recruits had the same reservations as me because I never asked, but the sudden and very real prospect of having to take lives caused me many sleepless nights.⁴⁹

Osäkerheten av att inte vilja framstå som en mes eller belastning gjorde att soldaten helt enkelt inte ifrågasatte dödandet. Det förefaller ha förekommit ett slags tyst gruppträck om att dödandet inte bara var accepterat, utan förväntat. Detta stöds av följande citat från en annan soldat:

It had been the sun glinting off the barrel of his AK-47 that had caught my attention. Now looking into his wide bleeding eyes, noting the tautness of his body braced for the impact of the bullet, I hesitated. It was one thing killing a person shooting at you from a distance, another to kill someone face to face. A prisoner is always useful: information wins wars, I muttered, trying to justify not killing him.⁵⁰

Soldaten beskriver här hur han inte kunde förmå sig att döda sin motståndare öga mot öga när han inte befann sig i strid och på längre avstånd. Han behöver dock motivera för sig själv varför han inte behöver döda fången med att denne kanske sitter på information och att "information vinner krig". Att soldaten känner ett behov av att motivera varför han låter motståndaren leva trots att han inte vill ta död på honom, tyder på en stark kultur att aldrig spara liv.

När soldaten, som oroade sig för om han hade förmågan att ta en annan människas liv ovan, beskriver sin första eldstrid verkar dock alla tvivel som bortblåsta:

⁴⁹ Peter Rische, 2021, s.6

⁵⁰ A.J. Balaam, 2016, s.58-59

Suddenly I saw a figure break cover and sprint across my front to the base of the right bank. He had an AK47 and fired a couple of wild bursts in our direction. I opened up on him and, when he was almost at the top of the bank, I hit him. He must have been killed instantly because he simply fell and slithered and half rolled back down the bank like a rag doll. Although I was absolutely convinced that I had got him, someone else claimed it was his shot which had taken the gook down. I didn't argue.⁵¹ [...] Most importantly of all as far as I was concerned, was the fact that i'd slotted one (unofficially two) ZANLA thugs on my very first operation. I realised I had been worrying over nothing. The killing of two terrors (I will always maintain that I shot the other one) had been easy. Yes it had been a knee jerk "kill or be killed" thing, but I had neither hesitated nor felt any guilt afterwards.⁵²

Han verkar känna ett slags stolthet över sitt dödande, att han genom att döda kunde bevisa vad han gick för. Han kände dock besvikelse över att någon annan tagit åt sig äran för hans andra dödsskjutning den dagen. Hade det inte varit viktigt för honom hade han inte i efterhand fortfarande hävdade att det faktiskt var han som dödade även den andra personen. Dödandet verkar också ha fallit sig naturligt för honom. Det var något enkelt och eftersträvansvärt. Hur det kändes att döda i strid utvecklas av en annan soldat. Han beskriver hur han i sin första strid skjuter mot fienden men inte känner något alls. Hans träning hade tagit över: "I did what I had been trained to do. I had practised this a thousand times before, now it came naturally and easily, no need to think."⁵³

När en annan soldat beskriver sitt första möte med dödande låter det annorlunda:

Corporal Seward spotted what looked to me like a bundle of rags beneath a bush. In an instant his rifle was at his shoulder and he fired three or four quick shots. The bundle grunted and as it rolled over, a communist AK-47 rifle clattered to the side. I was astonished. So that was a guerilla. The bundle had seemed so inoffensive. [...] I soon learned the practice of immediately shooting at anything suspicious, regardless of whether it was obviously dead or not. If in doubt, shoot. That was the way you stayed alive.⁵⁴

Han uttrycker förvåning över att en oskyldig hög med trasor i själva verket var en maskerad gerillakrigare beväpnad med en automatkarbin. Vad han tar med sig från händelsen är att skjuta på allt misstänkt, även döda kroppar. Det var så man höll sig vid liv menar han.

⁵¹ Peter Rische, 2021, s.10

⁵² Ibid, s.10-11

⁵³ A.J. Balaam, 2016, s.53

⁵⁴ Chris Cocks, 2020, s.54-55

Att man sköt först och frågade vem som var civil sen styrks på fler platser i materialet. En soldat beskriver hur han efter en stridskontakt upptäcker att en del av de nedkämpade motståndarna i själva verket var civila ungdomar, inte beväpnade gerilla-medlemmar:⁵⁵

Their bullet-ridden bodies were piled one on top of the other, like dead animals. Sixteen, seventeen years old, most of them young boys. There was also the occasional young girl - civilians, unarmed and caught in the crossfire? Innocent? You decide. Off to one side were the bodies of the dead terrorists. Slightly older, but dressed in similar clothes to their civilian counterparts, they blended in, just like fish in water, as the little red book puts it [här refereras till Maos lilla röda]. In the heat of battle, it would be impossible to distinguish between terrorist and civilian, thereby ensuring both would die.⁵⁶

Soldaten uppvisar uppenbar ånger över händelsen, inte över dödandet i sig, utan för att offren var så pass unga och obeväpnade. Han är inte stolt över vad som hänt, tvärtom. Det går att ana ett slags rättfärdigande eller i alla fall förskjutande av del av skulden till gerillornas taktik att klä sig som och uppträda bland civila. Eftersom detta i stridens hetta omöjliggjorde att skilja de stridande och civila åt, eller ens att bedöma om någon i målområdet var civil från första början, krävde den militära nödvändigheten att samtliga sköts.

När samma soldat reflekterar över dödandet han begått konstaterar han att han mådde dåligt över det på grund av att det bröt mot hans grundläggande värderingar. Han hade blivit lärd sedan barnsben att det var en synd att döda - och här var han, i ett krig. Han beskriver dock att han snart blev beroende av stridens adrenalinkickar och den superladdade känslan av att vara levande trots att han mådde dåligt över stridens resultat: att han bragt människor om livet. Han mådde alltså inte bra någonstans: "When I was in town I wanted to be in the bush, when I was in the bush I wanted to be in town", skriver han.⁵⁷

En annan soldat berättar om hur han dömdes till böter för tjuvjakt och olovlig avfyrning av sitt tjänstevapen efter att ha jagat vassbock utanför en militärbas. Han beskriver hur han sköt tre skott mot bocken, men endast lyckas skadeskjuta den då han aldrig lyckats återfinna djuret. Han fortsätter:

As it turned out, someone had been watering his garden at ten that night, across the vlei [afrikaans för "mad"] from where we were doing guard duty. The witness claimed that something like five or six shots came over his head. Having only shot three times I knew he was bullshitting and I believe that he had either heard the three shots or he had heard one round going over his head. [...] Anyway, who the hell

⁵⁵ A.J. Balaam, 2016, s.57-58

⁵⁶ Ibid, s.57-58

⁵⁷ Ibid, s.51

waters his gardens at that time of the night? [...] Anyway, I did not feel good about it afterward. That was not the last time that I would shoot, or try to shoot, a wild animal, but it was the last time that I shot an animal without reason. I really felt that bad.⁵⁸

Intressant i den här historien är hur soldaten uttrycker ånger för att i onödan dödat ett djur, men helt bortser från att han var nära att döda eller skada en närboende civilist. Istället blir han arg på personen som fick kulor vinande över sitt huvud när han vattnade sin trädgård. Att han skriver “vem i helvete vattnar sin trädgård vid den tiden på kvällen?” snarare än att uttrycka lycka över att inget hände civilisten tyder på en bristande respekt för mänskligt liv. Detta förstärks vidare när han får reda på att SAS-soldaten som inspirerat honom till tjuvjakten hade använd en ljuddämpare på sitt vapen.⁵⁹ Mellan raderna tycks han mena att om han själv hade haft tillgång till en ljuddämpare, så hade den *idiotiska civilisten* sluppit att höra skotten som avfyrades i hans riktning och allt hade varit frid och fröjd.

2.2.3 Krigsbrott eller militär nödvändighet?

Efter att en bataljonsläkare trott sig varit utsatt för ett bakhåll, när han i själva verket misstagit baktändningen i hans bil för vapenskott, utspelar sig följande:

The following morning feeling rather sheepish, Doctor Charlee asked me if I would take him to the range for some target practice. The first thing I suggested was that he rid himself of his pistol and learn how to handle a rifle. To my amazement he proved quite adept with one. He looked quite pleased with himself but asked, “Isn’t it against the Geneva Convention for a doctor to carry an assault weapon?”. “Probably, but I don’t think anyone’s going to worry about that out here, Doc. A rifle is what you need and besides, it makes a very handy club if you happen to run out of ammunition.” As usual, the good doctor adhered to my advice.⁶⁰

Det är anmärkningsvärt att soldaterna gav uttryck för en sådan bristande respekt för krigets lagar när fienden benämns som terrorister just för att de inte krigade på ett hederligt sätt. Att en läkare skulle bryta mot Genèvekonventionen genom att bära en automatkarbin verkar inte vara mer än trams för soldaten i fråga. Att han säger “A rifle is what you need” skulle kunna peka på att fienden ändå inte agerade enligt krigets lagar, så varför skulle de?

⁵⁸ Dennis Croukamp, 2007, s.82-83

⁵⁹ Ibid, s.83

⁶⁰ Tim Bax, 2013, s.229

Eftersom Rhodesia som stat aldrig erkändes av FN, utsattes för strikta sanktioner och ofta mötte hård kritik från världssamfundet, skulle citatet ovan kunna tyda på att ett brott mot Genèvekonventionerna av vissa inte ansågs som särskilt allvarligt. En automatkarbin var ett bra vapen för läkaren, så varför oroa sig för internationell kritik som ändå skulle komma? Andra situationer som beskrivs i materialet är dock långt ifrån lika svarta-vita. En SAS-operatör beskriver till exempel ett dilemma han och hans grupp ställdes inför under en räd i Zambia, där de skulle minera militära framryckningsvägar i syfte att försvåra motståndarens mobilisering:⁶¹

We selected a place for our landmines and started to dig. About halfway through the process we saw lights in the distance. We quickly pushed all the mud back into the holes and retreated into the bush. A large bus came by, loaded to the brim with bicycles, goats and chickens on the roof. As the bus disappeared into the distance I wondered if this was a military bus? Quite conceivable. We continued with our task, laid our mines and camouflaged the area as best we could. We then started our return trip. We had to keep up a good pace so that we could cross the river before daylight. Shortly after that we heard a loud crack, one landmine, followed by another crack, the second landmine. What our targets had been we didn't know.⁶² [...] The problem with this type of war was that it was always difficult to ascertain who the enemy was and who it wasn't. There was a very fuzzy line between the two. We also knew, however, that had the locals picked up our tracks or seen us, they would have reported us immediately.⁶³

De gick alltså in i Zambia för att störa ut deras förmåga att mobilisera större framstötter i Rhodesia och för att frammana en känsla av osäkerhet på hemmaplan för motståndaren. Tanken var att minera en militär väg, men de var osäkra på om det var en strikt militär väg. Bussen de såg åka förbi kanske var militär, men *kanske* verkar ha varit gott nog. Soldaten erkänner att han inte visste vad för typ av mål som drabbats av deras landminor och att dessa lika gärna skulle kunnat ha varit civilister. Om deras grupp hade upptäckts av lokalbefolkningen skulle de ha rapporterat detta direkt till gerillorna i området, skriver han som för att försvåra minerandet även om offren varit civila. Om lokalbefolkningen stöttade motståndaren verkar han inte ha haft några större problem med att de skulle kunna drabbas av minorna som var tänkta att slå mot gerillorna. Soldatens resonemang verkar ha varit att antingen var man med rhodesierna eller, så var man emot dem. Det sistnämnda resulterade alltså i att man blev ett accepterat militärt mål.

⁶¹ Brian Jackson, 2018, s.100

⁶² Ibid, s.101

⁶³ Ibid, s.102

En soldat beskriver hur han under en operation bevittnade hur “andra förhörstekniker” kunde se ut under kriget.

It was during this time that I witnessed other interrogation techniques, A corporal in Sergeant Taylor's stick was particularly fond of forcing uncooperative suspects to lie naked on the ground. He would then with aid of a fine *sjambok* -a small whip of cowhide- lightly lash the soles of the victim's feet for a prolonged period. He would only move up to the genital area once he could no longer see what he was whipping because of the blood. The corporal couldn't speak Shona and his victims could rarely speak English so I wondered what was the purpose of the exercise. Such was the war in Rhodesia.⁶⁴

Tortyr nämns aldrig igen av författaren, eller i några av de andra källorna, men antyds här ha förekommit. Detta kan dock ej styrkas utifrån det undersökta materialet. Det framstår som att korpralen i fråga använder sig av termen “förhör” för att komma undan med att tortera krigsfångar. Då korpralen och hans offer allt som oftast inte kunde kommunicera på grund av språkliga brister förefaller anledningen varit att det roade korpralen att åsaka fångarna grov fysisk smärta. Författaren var uppenbarligen obekvämd med tortyren han bevittnade, men han försökte inte hindra den. Genom att ta upp händelsen i sin memoar förefaller han positionera sig gentemot korpralen som genomförde tortyren på fången, som för att friskriva sig från krigets hemskheter och att visa att det dödandet han själv begått i alla fall inte var lika ondsamt som den behandling, som korpralen i fråga utsatte fångar för. Att han genom att vara tyst, passivt sanktionerade behandlingen reflekterar han inte över i sin bok.

När samma soldat vid ett senare tillfälle upptäcker att en motståndare fortfarande lever efter en strid, utspelar sig dock följande:

“Sir, this one is still alive.” “Well, finish the fucker off,” retorted Lieutenant Smith from behind me. I raised my rifle and fired but I snatched at the trigger. It was a bad shot which merely creased the man's skull just above his ear. “What a shit shot!” said Lieutenant Smith, unimpressed. The wounded guerilla lifted his chest off the ground and raised his arms in a gesture of surrender. He looked into my eyes. “Don't shoot me, sir,” he implored, his eyes filled with terror. “Shall I have another go, sir?” I asked uncertainly. “No,” said Lieutenant Smith much to my relief. “Not in cold blood. Anyway, I guess we could do with a capture.” [...] We would have to carry Cuthbert -he told us his name- to the nearest LZ [Landing Zone]. As this was at the foot of the mountain, we cursed him vigorously... and the others cursed me. “I wish you hadn't missed the bastard,” complained Humphrey bitterly.⁶⁵

⁶⁴ Chris Cocks, 2020, s.83

⁶⁵ Ibid, s.102

Soldaten beskriver här hur han försökte avrätta den skadade, men misslyckades på grund av en dålig avfyrning. Vad som verkar ha avgjort att avrättningen blev oacceptabel i officerens ögon var att den skadade började att be för sitt liv. Att avrätta skadade verkade alltså inte vara något märkvärdigt i sig. Det var kallblodigheten som ville undvikas. I liknande situationer avrättades antagligen många skadade. Att soldaten trots att han inte verkar ha velat döda personen kände sig tvungen att lägga beslutet i officerens händer tyder på detta. Det styrks även av vanan att skjuta på allt misstänkt, även uppenbart döda kroppar, som diskuterades tidigare i det här kapitlet. Att be officeren om order kan också ha varit ett sätt för soldaten att rentvå sina händer. Att hans kamrater muttrade att de önskade att han inte missat skottet när de fick bära den skadade därifrån tyder på en acceptans för avrättningar, då det gjorde deras liv enklare och mindre fysiskt ansträngande.

När beslutet tagits att istället ta den skadade till fånga fick soldaten i uppdrag att hjälpa honom ur busken han låg i. Han skriver att han blev förvånad av det han såg. "He didn't look like my idea of a terrorist. He was just like any other ordinary African, in fact very like one who had been my friend at school."⁶⁶ Intressant här är att fången som tidigare refererades till som "this one" och "fucker" plötsligt framstår som mänsklig eftersom han såg "som en helt vanlig afrikan" och dessutom var lik en av soldatens gamla vänner. Detta förstärktes när fången såg soldaten i ögonen och bad honom om att inte skjuta. När soldaten skonar honom och senare bär honom med sig, refererar han istället till fången med dennes namn, Cuthbert. För soldaten har fången genom dessa händelser transformerats från ännu en obestämbart fiende till en man med eget namn och människovärde.

Under en pseudo-operation där en grupp operatörer från Selous Scouts maskerat sig och uppträdde som ett gerilla-gäng i syfte att lokalisera och eliminera riktiga gerilla-gäng berättar en operatör hur han via radio desperat försökte avvärja att en av hans underordnade skulle avrätta en fånge:

"For fuck's sake, Corporal Clemence, do not kill him," I whispered into the radio, after being told by Corporal Clemence that a *mujiba* (a local child, normally a young teenager who acted as a runner for, or the eyes and ears of, ZANLA terrorists) had walked into him while he was setting up the radio and that, having no choice, had taken him prisoner. "Ah, you know me, sir" came the silky reply. "I do not kill innocent civilians; I'll only talk to him to see what he knows about the terrorists in the area and then I'll let him go." "Sure," I thought to myself, "you're going to let him go after he has seen you talking to me on the radio... pigs can fly, too." The *mujiba* was as good as dead. There was nothing I could do or say that would change that. This was one of the things that I always wondered about. Did

⁶⁶ Chris Cocks, 2020, s.102

our bosses really know what went on in the bush and choose to ignore it, or did they seriously think all the incredible results achieved by the Selous Scouts pseudo groups came without a price tag?⁶⁷

Att fången, som var en informatör till de lokala gerillorna, sett korpralen prata i sin radio gjorde det omöjligt att låta honom leva om uppdraget skulle fortsätta. Informatören skulle röja deras operation som gick ut på att de skulle smälta in och uppfattas som gerilla-medlemmar själva. Operatören uppfattar situationen som att korpralen medvetet bryter en order och avrättar fången med hänvisning till den militära nödvändigheten uppdraget ställde och verkar någonstans hålla med om att det var nödvändigt, även om han mådde dåligt över det. Hans bönande över radion att låta ynglingen leva kan därför eventuellt ses som ett sätt att två sina händer från avrättningen han visste skulle ske. I slutet av citatet frågar sig om hans överordnade verkligen var medvetna om vad som föregicks i bushen och valde att ignorera det, eller om de förutsatte att enhetens resultat inte kom till priset av civila liv. Detta tyder på att han mådde dåligt över sina handlingar, men att det inte hindrade honom från att göra det han behövde för att slutföra sina uppdrag.

En soldat ger uttryck för stark frustration när han berättar att det mot slutet av kriget införts ett vapenstillestånd. Vid tillfället var han grupperad mot gränsen till Mozambique. Han beskriver det som ett skämt. Han berättar att de fick order om att bara attackera motståndare som rörde sig söderut mot Rhodesia, då dessa bröt mot vapenstilleståndet. Motståndare som rörde sig norrut skulle lämnas ifred. Enligt honom fanns det vid tillfället tusentals motståndare inne i Rhodesia.⁶⁸ "Who told them that there was a ceasefire and did they know anything about this north and south rule?" frågade han sig förtvivalat.⁶⁹ Han fortsätter:

While waiting for further instructions we heard that there was a problem on the other side of the border. The lost patrol had made contact and killed numerous terrs. There was talk about ceasefires and people going north and people going south. Another chopper was dispatched to go and retrieve them. "Don't you know there is a ceasefire? Don't you know that you have to ignore all people going north, you can only take on people going south?" we said. The call sign leader answered, "Oh well in that case there is no problem, after the contact we just turned them all around." Well, that really made my day.⁷⁰

⁶⁷ A.J. Balaam, 2016, s.123-124

⁶⁸ Brian Jackson, 2018, s.116

⁶⁹ Ibid, s.116

⁷⁰ Ibid, s.118

En rhodesisk patrull hade alltså hamnat i strid inne i Mozambique trots rådande vapenstillestånd. När de blir utskällda av sina överordnade över radion svarar patrullchefen att det inte var någon fara för att de efter striden vänt på liken. Här antyds att han var mycket väl medveten om vad som gällde och de därför korrigerat slagfältet så att det såg ut som om motståndarna i själva verket rört sig söderut. "Det gjorde verkligen min dag", skriver författaren. Han tycker alltså att det var fantastiskt. I avsnitt 2.2.1 fastställdes att dödandet ofta var det som gjorde att soldaterna kände sig meningsfulla och var det som gjorde deras insatser viktigt. Här framstår det som att dödandet i sig var så viktigt och eftersträvansvärt att det var värt att medvetet bryta ett vapenstillestånd för.

Under en patrull stöter en soldat på en mycket sjuk motståndare. Gruppchefen beordrar, efter en snabb undersökning av den sjuke, plötsligt gruppen att gå därifrån vilket förvånade soldaten:

Shortly afterward I learned we had stumbled on a Special Branch poison victim and, knowing their devious ways, Percy had wisely decided to leave him for SB [Special Branch] to attend to. It transpired that a few weeks earlier, the victim was a member of a guerilla gang that had robbed a farm store in search of food and clothing. His mistake - one that would prove fatal - was to take a pair of blue denim jeans that were hanging innocently above the counter. SB had doctored the jeans with a dermatotoxic poison -parathion, an organophosphate insecticide- that the body absorbs through the hair follicles. After putting on the jeans, the poison slowly began to work and his health inexorably to deteriorate. When we found him, he was only a few hours from death.⁷¹

Han var chockad över att få reda på att Special Branch, en hemlig del av Rhodesias polismyndighet, använde gift för att döda fienden. "Isn't that what the bad guys should be doing?", undrar han.⁷² Soldaten är häpen över att Rhodesia, "de goda", använder sig av så ondsinta metoder som förgiftning för att bekämpa motståndare, men skriver också att han inte hade något emot det då det visade sig effektivt och sparade honom och hans kamrater mödan att behöva åka ut i bushen för att döda och kanske dö själva.⁷³ Citatet ovan kan därför anses handla om hur sensationellt hans fynd var, snarare än att det var hemskt och omoraliskt.

⁷¹ Chris Cocks, 2020, s.85

⁷² Ibid, s.84

⁷³ Ibid, s.84

2.3 Hur rättfärdigar soldaterna sitt engagemang i efterhand?

2.3.1 Bilden av fienden

Motståndaren benämns återkommande som terrorister eller förkortat *terrs*. Genom att peka på hur hemsk motståndaren är tycks författarna vilja motivera för läsaren att det enda rimliga och rättfärdiga att göra var att jaga och döda dem, annars hade *terroristerna* gjort något mycket värre mot dem. Detta exemplifieras tydligt i citatet nedan:

Every last one of them were murderers. They showed no mercy to anyone. Black, white, young or old, men, women or children, they would kill without hesitation. These ZANLA scumbags had been responsible for visiting countless heinous crimes upon the black and white population of Rhodesia. They didn't restrict themselves to murder. They would (and did) happily torture and rape. Now it was time for a little payback...⁷⁴

Beskrivningar som denna är vanligt förekommande i memoarerna. Motståndaren benämns som *terrorister* och uppmålas mer ofta än inte som omoraliska monster i mänsklig form. Endast en (!) soldat, som citeras nedan, bygger upp ett bredare resonemang kring varför han använder termen terrorist.

I have used the word 'terrorist' in the book with some reservation when referring to the armed members of ZANLA and ZIPRA. Some would argue a terrorist is simply someone who uses violence in order to achieve a political end. That is to oversimplify. Few wars are fought without a political objective and we invariably accept that the combatants are soldiers, not terrorists. I use the word because their methodology for waging war was, in the main, not synonymous with what one expects from soldiers. [...] The facts show very clearly that the overwhelming majority of targets attacked by the armed forces deployed by the anti-Rhodesian movements were of a civilian nature and only in rare cases were military facilities or personnel the focus of attention. This conduct has no symmetry with soldiering and so I feel at liberty to generalise at times and refer to the men who served Robert Mugabe and Joshua Nkomo as 'terrorists'.⁷⁵

I enhetlighet med Clausewitz tycker författaren att krig enbart är en fortsättning av politiken med andra medel, därför använder han inte termen *terrorist* för någon som begår våld för att

⁷⁴ Peter Rische, *Commando - Shoot to kill*, Las Vegas, 2021, s.8

⁷⁵ Hannes Wessels, *A handful of hard men - The SAS and the Battle for Rhodesia*, Oxford, 2020 (p.2015), s.11

uppnå ett politiskt mål. Alla krig är politiska menar han men använder istället han termen på grund av de metoder gerillorna använde och att de primärt riktade in sig på civila mål.

Regimkritikern som nämndes i 2.1.2 är den enda av de undersökta författarna som benämner motståndaren som gerillor istället för terrorister. Han för inget resonemang om sitt ordval, men det måste ändå tolkas som ett ställningstagande. Som också nämndes i 2.1.2 använde Rhodesias försvarsminister själv uttrycket "terrorist" när han höll ett tal till RLI. Att alla andra undersökta soldater återkommande använder begreppet tyder på att det var ett vedertaget och accepterat sätt att benämna motståndare på och att det ingick i landets officiella retorik.

Bilden av fienden som ondsinta mördare verkar ha agerat som motivation för soldaterna och varit förstärkande till den kultur av dödande som diskuterats under 2.2.2. I nedanstående citat beskriver en soldat ett mineldöverfall han och hans grupp genomför inne i Mozambique. Citatet börjar efter att minorna, som rhodesierna lagt ut, har detonerat och striden har börjat:

My personal mission was to kill as many of the bastards as possible, so I concentrated my fire on the areas of the scrub in which I knew the terrors were attempting to take cover. [...] The leading truck - the one which had been caught in the blast - was now little more than a tangled head of scrap. I smiled coldly when I realised that none of the bastards riding that would have made it out alive. [...] Most of the terrors had been shot down as they attempted to bail out of the trucks. It was fucking beautiful. As I mentioned earlier, it will seem to be extraordinarily callous of me to speak about killing in this way, but these bastards were not fit to live as far as I was concerned. By accounting for as many as possible I honestly felt I was saving Rhodesian civilians from being murdered, tortured and raped. In fact that was the truth of the matter. With every terror I killed I was saving a woman from being raped and butchered, or a family tortured to death. The terrorist bastards showed no mercy and their depravity was boundless, so I had no compunction about ridding the world of them...⁷⁶

Han talar direkt till läsaren i det här stycket. Han verkar inse att han låter kallhjärtad och avtrubbad när han beskriver hans, vad det verkar som, hatfyllda döds våg, men försvarar sig snabbt med att "de jävlarna förtjänade inte att leva". Ju fler motståndare han hade ihjäl desto fler rhodesiska kvinnor ansåg han sig ha räddat från att bli våldtagna och mördade. Värt att nämna är att hans memoar är skriven 2021. Det är anmärkningsvärt att han 41 år efter att konflikten avslutades fortfarande har ett sådant hat till motståndaren.

⁷⁶ Peter Rische, 2021, s.93-94

En annan soldat har en mer balanserad motivering till varför han ansåg att det var berättigat att ha ihjäl så många av fienden som möjligt:

In the early years of the war the enemy would wear camouflage kit or a dark green uniform with the equivalent boots. This made them relatively easy to see and recognise and therefore eliminate. As time went by, however, they discarded this type of dress and took on clothing worn by the locals. [...] This enabled them to become almost invisible as they mingled with the locals and did as they pleased. They hid their weapons and became one of the locals. When it suited them, they would retrieve the weapons and go on a raid. Through intimidation, brainwashing, brutality, torture and death, they converted the locals to their way of thinking. They were completely dependent upon the locals, for food, shelter and all their information.⁷⁷

Uttalandet kan tolkas som att han målar upp motståndaren som oärliga och ohederliga på grund av hur de behandlade civilbefolkningen de var beroende av för mat, boende och information. Att de hotade, hjärntvättade, torterade och dödade dem de sade sig kämpa för tar han som uttryck för att de inte var lämpliga att styra landet, varför det var viktigt att bekämpa dem. Han verkar därför känna en stolthet över att ha krigat för Rhodesia i bushkriget.

2.3.2 Egen elitstatus

När en operatör från Selous Scouts vid ett tillfälle kallade in förstärkning från RLI för att bekämpa ett gerillagäng beskriver han vad han ser från höjden varifrån han observerar striden:

The soldiers were all in their late teens or early twenties, some barely out of school uniform. They wore no helmets, no body armor, no heavy boots. They were not weighed down by layers of heavy equipment or by heavy weapons. Their uniforms were black running shoes, military green shorts, T-shirts and camouflaged sweat bands around their heads. Their exposed skin was tanned a deep brown by the African sun. [...] They were light, mobile, fearless - and they were unstoppable. They had only one thought: to close with and kill a murderous enemy who sought to take their country through force of arms.⁷⁸

Snarare än en beskrivning av vad han ser är det ett slags hyllningstal till soldaterna och i förlängningen den rhodesiska krigsmakten. Soldaterna målas upp som huvudrollsinnehavarna i en actionfilm, eller som frontfiguren på en propaganda-poster. De beskrivs som unga, vita,

⁷⁷ Brian Jackson, 2018, s.35-36

⁷⁸ Tim Bax, 2013, s.312-313

vältränade, vackra och blodtörstiga: en slags symbol för vad författaren verkar anse att Rhodesia står för. Deras okonventionella uniformer framhävs som för att understryka vilka elitsoldater de är. Avsaknaden av hjälm och kroppsskydd tyder på mod och ett fokus på aggressivitet snarare än defensivitet och feghet som ofta används i beskrivandet av fienden. Han fortsätter med att beskriva själva striden:

Modern military doctrine is never to engage an enemy unless with overwhelming force of numbers. The Rhodesian soldier enjoyed no such luxury. [...] It was twelve RLI soldiers against twelve terrorists who enjoyed the advantage of fighting from a prepared defensive position. Fighting would be at close quarters and victory would belong to the bravest and the best trained. RLI soldiers were the bravest of the brave and they were superbly trained. The outcome was never in doubt. It was over almost as quickly as it had begun. Thirty minutes after they had disappeared into the ravine, the young troopers emerged from the other side. Nine terrorists had been killed and three captured. One Rhodesian soldier had suffered a minor flesh wound to the shoulder. It would quickly be patched up and he would be fighting alongside his comrades later the same day in yet another firefight, and yet another location.⁷⁹

Att personalbrist i armén var ett kritiskt problem för Rhodesia nämns återkommande i memoarerna, men här verkar det inte spela någon större roll då soldaterna anses vara så pass duktiga krigare att fiendens förberedda försvarsställning lika gärna inte kunde varit där. Sättet han beskriver hur den skadade soldaten efter en kort omplåstring "hoppade upp i sadeln igen" och fortsatte att strida redan senare samma dag understryker att han vill befästa deras status som elitsoldater. Han fortsätter med att hävda att soldaterna i RLI inte bara var bland de mest aggressiva och mest välutbildade i världen, de var också de mest disciplinerade. Han skriver stolt att det inte var för inte som Rhodesias premiärminister Ian Smith hade refererat till regementet som 'The Incredible RLI'.⁸⁰ Kanske för att han själv börjat sin militära bana i just RLI och såg sig själv, eller den krigaren han ville vara, i de unga soldaterna.

När memoarerna kommenterar rhodesiska armén som organisation nämns ofta, förutom den höga individuella färdigheten på soldaterna, att Rhodesia förfogade över en ovanligt stor proportion fallskärmstrupper. En kommandosoldat från LRI berättar stolt att, förutom specialförbanden SAS och Selous Scouts, blev både RLI och RAR [Rhodesian African Rifles] fallskärmsoperativa under kriget.⁸¹ Han beskriver fördelarna med att fällas med fallskärm i operationsområdet:

⁷⁹ Tim Bax, 2013, s.313

⁸⁰ Ibid, s.313

⁸¹ Peter Rische, 2021, s.12

Often RLI troops on Fireforce duties could make operational jumps more than once a day, allowing them to quickly establish new world records for combat parachuting. Aside from the sheer number of descents, these same drops were often conducted at ultra low level. The reasoning was simple. It allowed the man to jump and deploy in the shortest time possible, thus cutting down the possibility of the terrorists to make good an escape.⁸²

Han gör en poäng av den taktiska fördelen fallskärmsförmågan bidrog med: soldaterna kunde snabbt fällas över ett stort område och därigenom förhindra att motståndaren tog till flykt innan striden ens börjat. Däremot ligger tyngdpunkten i hans beskrivning av hur bra de var på det. Han skriver att de inte bara hoppade mer utan också från lägre höjder än alla tidigare rekord i världen. Fallskärmsförmågan befäste alltså bilden av dem som elitsoldater och var bra menar han, inte bara på grund av de taktiska fördelar som medföljde utan också, för att de var coola. Han fortsätter:

Any military parachutists reading this will know the absolute minimum height requirements for it to be considered safe for a fully loaded soldier to jump. Well, I can report that the RSF in general often broke those rules. Dependent of the situation, we would make our drops from 400 feet or even lower. At such low altitudes it was a question of just a few seconds between exiting the aircraft and hitting the dirt. The lowest officially recorded jump was made (in error I may add) at about 95 feet! Amazingly, everyone involved survived.⁸³

Han tycks tala direkt till andra fallskärmstrupper i det här stycket och hans stolthet lyser igenom. Han tycks vilja framhäva att fallskärmstrupper generellt är elitsoldater, men att i Rhodesia så var de eliten av eliten. Påståendet att de regelbundet hoppade från så låg höjd som 400 fot stöds av andra soldater, varav en av dem beskriver upplevelsen såhär: "From four hundred feet the parachute had no sooner developed than you were on the ground: you did not land, you arrived!"⁸⁴

Elitstatusen som målas upp kan ses som ett sätt att i efterhand rättfärdiga deras engagemang i bushkriget. Som rhodesisk soldat var de, enligt egen utsago, bland de främsta av de främsta och fick dessutom regelbundet sätta sina soldatfärdigheter och sin tuffhet på prov. Att få vara en del av den exklusiva skara som RSF [Rhodesian Security Forces] var verkar därför ha varit en anledning i sig för soldaterna att strida i bushkriget.

⁸² Peter Rische, 2021, s.12

⁸³ Ibid, s.12-13

⁸⁴ A.J. Balaam, 2016, s.132

2.3.3 Etnicitet och rasism

Den etniska aspekten av bushkriget lyser igenom i materialet trots att soldaterna i efterhand uppenbarligen försöker hävda att den aldrig ens fanns där. En memoar gör sin synpunkt klar i inledningen:

Efforts by the wartime Rhodesian government to draw the world's attention to the conduct of the men who served Mugabe and Nkomo fell on resolutely deaf ears. [...] This was partly because this conflict was erroneously viewed as 'black' versus 'white' and in Africa, as in much of the world, when such a comparison is made there can only possibly be one 'victim' and one 'villain'. This dreadful misjudgement resulted in power passing to new rulers in the name of 'freedom' and a country brim-full of promise has been ruined, reducing millions to poverty and misery.⁸⁵

Han förkastar här idén om att bushkriget skulle handla något alls om etnicitet utan försöker lägga fokus på Mugabe och Nkomos underställas terrorhandlingar som Rhodesia ju försökte förhindra genom hela bushkriget. Påståendet att Mugabe drev Zimbabwe till ruinens brant används återkommande som motivering för Rhodesias fördel. Soldaten ovan uttrycker förtvivlan över att omvärlden envisades med att tolka konflikten som att om den stod mellan vita och svarta. Förutom att peka på att Mugabe och Nkomo var skurkar och terrorister, så kommer han dock inte med några motargument. Att konflikten urartade på grund av den vita minoritetens behandling av svarta nämns inte alls.

En annan soldat beskriver ett av sina befäls engagemang i en kampanj för harmoni mellan folken mot slutet av konflikten:

My Platoon Commander was Mike Dafy, the radio personality, who would later, towards the end of the war, become one of the movers and shakers of the Harmony Campaign. This campaign was nationally run and sponsored by a number of businesses and businessmen with the aim of promoting harmony between the various ethnic groups. The campaign included full-page newspaper advertisements and elaborate television advertisements featuring a harmony song. My thoughts at the time were that it would have been better if the money was rather spent on the war effort.⁸⁶

Han raljerar här över försöken att skapa harmoni mellan folkgrupperna. Genom detta erkänner han ändå mellan raderna att det faktiskt rådde disharmoni folkgrupperna emellan. Alltså verkade etnicitet anses vara en del av konflikten. Det här är en av få gånger i materialet

⁸⁵ Hannes Wessels,, 2020, s.11

⁸⁶ Dennis Croukamp, 2007, s.17

det talas om andra sätt att lösa konflikten än att döda *terrorister* eller att på militärt vis störa ut motståndarens förmåga - och det förkastas helt och hållet med tillägget att pengarna skulle komma till bättre nytta om de lagts på krigsinsatsen. Samtidigt smyger sig rasistiska resonemang som dessa in i texterna:

In the Officers' Mess dining room there were two swinging doors, one at either end of the wall that separated the dining room from the kitchen. The problem was that the doors swung both ways. To avoid the potential for accidents, one door was designated for *entering* the kitchen and the other for *leaving*. It seemed like a simple enough solution, but not to the unsophisticated African. To their uncluttered and uncomplicated minds, a door was a door. If the Europeans wanted to complicate matters by putting two doors in the same room serving the same function, that was fine. It just meant more doors to move in and out of in either direction.⁸⁷

Afrikanerna på basen beskrivs här som så pass osofistikerade och ha så små "okomplicerade hjärnor" att de inte för sina liv kunde förstå det enkla syftet med en separat in- och utgång till köket från matsalen i officerarnas mäss. Vita framstår här som klart överlägsna och mer civiliserade än svarta. En annan soldat beskriver vidare hur en av hans kamrater hamnade i onåd hos befälen på grund av hans sexuella intresse för färgade kvinnor:

The primary reasons for Bob's lack of popularity with the officers was that he consorted with black women. There were some Rhodesians who were not averse to having relationships with black girls but, having been brought up in a racial environment, most abstained. Most generally left him alone: if having sex with black women was his preference, then that was his business. Some of the officers looked at it differently though and were continually looking for reasons to have him chucked out, not only from the commando but, if possible, from the battalion. I'm sure many of them secretly longed for the implementation of an apartheid-type Immorality Act so they could get him thrown in jail. However, as it was not against Rhodesian law to cohabit with persons of other racial groups, they were faced with a considerable dilemma. Bob was by no means the only foreigner (or local) who went out with black girls: he was just less discreet.⁸⁸

Trots den ständigt rådande personalbristen var befälen villiga att göra sig av med Bob på grund av hans samröre med svarta kvinnor och trots att han var en duglig och lojal soldat som stred för dem. En soldat utvecklar resonemanget när han beskriver utsållningsprocessen till specialförbandet Selous Scouts: målet var att sålla ut de svaga och olämpliga. Om man inte kunde arbeta tätt inpå och tillsammans med svarta soldater spelade det ingen roll hur

⁸⁷ Tim Bax, 2013, s.281-282

⁸⁸ Chris Cocks, 2020, s.96

vältränad eller duglig soldat man var. "The fact that eighty per cent of Selous Scouts was black speaks for itself." menar soldaten.⁸⁹ Att de behövde testa om soldaterna var villiga att samarbeta med afrikanska soldater tyder på att detta kunde vara ett problem.

I källmaterialet framkommer en självupplevd moralisk överlägsenhet gentemot motståndaren som ska rättfärdiga soldaternas handlingar, oavsett hur grova de må vara. Soldaterna tycks anstränga sig för att motivera sina handlingar i efterhand. Något som i bushkriget visade sig vara ganska enkelt, då motståndaren återkommande påstods mördas och våldta obehövade kvinnor.⁹⁰

Det här kapitlet måste anses ha klargjort att etnicitet spelade en roll i bushkriget i Rhodesia. I vilken utsträckning etniska motiv var drivande av konfliktdynamiken behövs dock vidare forskning för att fastställa. Att författarna till memoarerna försöker släta över den här aspekten av konflikten är tydligt. Att Rhodesia hade skapat ett missnöje med sin de facto rasistiska inrikespolitik nämns till exempel inte alls. Detta är kanske varför många av författarna tyckte att det var viktigt att nämna att de stred bland svarta soldater eller att de hade *en* svart vän under barndomen.⁹¹ Ett exempel på detta är när en soldat beskriver landets specialförbands göranden i Zambia: "Our two Special Forces units, the SAS and Selous Scouts (the Selous Scouts were a predominantly black outfit), were busy behind the lines in Zambia in an attempt to disrupt ZIPRA."⁹² Vad hudfärgen på soldaterna i Selous Scouts har att göra med deras operationer i Zambia är oklart, men det var uppenbart viktigt för författaren att nämna. Kanske för att etnicitet och rasism var stora underliggande faktorer under konflikten. Citatet kan därför tolkas som en slags friskrivning från anklagelser om rasism. Istället för att prata om den etniska aspekten av konflikten koncentreras fiendebilderna istället till att de var terrorister (mer om detta i 2.3.1).

Memoarerna som undersökningen är baserade på är alla skrivna efter att bushkriget avslutades och Rhodesia övergick till Zimbabwe med Robert Mugabe som ledare. Mugabe anses av många ha förstört landet under sin tid vid makten. Författarna har därför tacksamt kunna titta på konflikten med eftervärldens facit i hand och kunnat beskriva samtliga svarta nationalister som enkla mördare och terrorister. Att uteslutande måla upp motståndaren på det viset kan ses som ett sätt att slippa hantera konfliktens etniska aspekt. Det är svårt att vinna sympati som en förespråkare av en nu avskaffad rasistisk stat.

⁸⁹ A.J. Balaam, 2016, s.64

⁹⁰ Peter Rische, 2021, s.19; och Peter Rische, 2021, s.93-94

⁹¹ A.J. Balaam, 2016, s.xvi

⁹² Peter Rische, 2021, s.83

3. Avslutning

3.1 Slutsatser

Uppsatsens syfte har varit att undersöka hur rhodesiska soldaters subjektiva upplevelser av bushkriget i Rhodesia såg ut. För att nå dit undersöktes följande frågeställningar:

- Hur såg soldaternas individuella motiveringar för att kriga ut?
- Hur såg soldaterna på sina insatser, upplevdes de som meningsfulla?
- Hur rättfärdigar soldaterna sitt engagemang i efterhand?

Utifrån undersökningens resultat har följande slutsatser dragits:

De flesta soldater verkar ha tagit värvning av individualistiska anledningar. De ville uppleva äventyr och strid. Sociala anledningar såsom social press från omgivningen och att man på grund av trasiga familjeförhållande inte hade någon annanstans att ta vägen förekommer också.

Soldaterna skapade i stort meningsfullhet till sina insatser genom att mäta deras dödande. Kunde man inte döda, så kunde man i alla fall skada fienden. Dödandet ansågs så viktigt att man ofta verkar ha begått krigsbrott för att uppnå det. Undersökningen pekar på att det i de rhodesiska säkerhetsstyrkorna fanns en stark kultur av att inte spara liv, såvida det inte var nödvändigt med underrättelser. Detta resulterade ofta i mer eller mindre regelrätta krigsbrott.

Bilden av fienden som terrorister och mördare som gav sig på civila agerade som motivation till soldaterna och verkar ha förstärkt fokuset att döda. Fiendebilden och den egenupplevda elit-statusen framstår som de främsta punkterna när soldaterna i efterhand rättfärdigar sitt engagemang i bushkriget. Deras insatser blir värdefulla eftersom de anser sig ha gjort allt och lite till för att stoppa ett katastrofalt kommunistiskt övertagande av deras land. Efter att kriget förlorades kan de undersökta memoarerna ses som ett försök att i alla fall vinna hur historieskrivningen om konflikten utformades. Att etnicitet och rasism inte tas upp mer öppet i källorna kan vara tecken på detta, soldaterna har lagt fram den bild av historien de vill att omvärlden ska minnas.

3.2 Resultatdiskussion

Den här undersökning har tagit det militärsociologiska forskningsfältet till bushkriget i Rhodesia. Den har skapat kunskap om hur enskilda soldater upplevde konflikten. Detta är relevant dels för att det har skapat större förståelse av bushkriget i sig och dels för att den kan användas som referenspunkt i framtida undersökningar om soldatupplevelser i konflikter präglade av irreguljär krigföring och COIN.

Charles D. Melson har tidigare konstaterat att de rhodesiska säkerhetsstyrkorna oftast mätte framgång genom antalet motståndare de dödade, snarare än strategiska vinningar. Detta styrks av den här undersökningens resultat. Det har dock framkommit i den här undersökningen att dödandet även användes för att mäta framgång och att skapa meningsfullhet på individbasis för den enskilde rhodesiska soldaten.

Den här undersökningen har också fastställt att begreppet "terrorist" var ett vida spritt, vedertaget och accepterat sätt att benämna motståndare på och att det verkade ha ingått i landets officiella retorik. Genom att kalla dem för terrorister verkar man ha underminerat de legitima drivkrafterna bakom deras våldsamma mobilisering. Istället för att se motståndaren som en förhandlingspart tillsammans med vilken man kunde lösa konflikten fokuserade Rhodesia på att döda så många av dem som möjligt. Fiendebilderna som målades upp för att motivera detta gjorde att förståelsen för konfliktdynamiken blev ofullständig och att makten fick tolkningsföreträde. I den situationen blev det näst intill omöjligt att få till en politisk lösning. Som nämnt i 1.2.1 har Greg Mills och Grahame Wilson i tidigare forskning kommit fram till att en politisk lösning var omöjlig i Rhodesia på grund av att man kämpade för att den vita minoriteten skulle behålla makten. Kanske var det så också eftersom makthavarna i Rhodesia inte kunde erkänna motståndaren som en legitim förhandlingspart på grund av bilden av dem som terrorister, mördare och ohederliga skurkar.

3.3 Vidare forskning

Den här undersökningen har fastställt att etnicitet spelade roll i Rhodesia. Hur stor roll och huruvida detta påverkade konfliktdynamiken är däremot omöjligt att utröna utifrån det använda källmaterialet. Hur ras och etnicitet porträtterades i Rhodesia vore därför ett lämpligt ämne för framtida forskning.

Undersökningen har enbart undersökt upplevelser av bushkriget från ett rhodesiskt perspektiv. För att få en heltäckande bild av hur konflikten uppfattades och upplevdes av de

som stred i den, behövs den andra sidan av konflikten, de nationalistiska gerillornas perspektiv, undersökas.

Undersökningen har också baserats uteslutande på manliga, militära, utsagor. Även om tolkningsmönsterna som framkommit i undersökningen kan anses vara representativa för rhodesias armé, så är de på inga sätt det för hela Rhodesia. Vad kvinnor tyckte och tänkte vet vi inte, då detta inte forskats kring. En historisk undersökning av rhodesiers uppfattningar om konflikten och etnicitet i Rhodesia med ett genusperspektiv skulle därför vara intressant.

4. Käll- och litteraturförteckning

4.1 Tryckta källor

A.J. Balaam, *Bush War Operator - Memoirs of the Rhodesian Light Infantry*, Selous Scouts and Beyond, Helion & Company, 2016 (publicerad 2014)

Tim Bax, *Three sips of gin - Dominating the Battlespace with Rhodesia's Elite Selous Scouts*, Helion & Company och GG Books UK, 2013

Chris Cocks, *Fire Force - A Trooper's War in the Rhodesian Light Infantry*, 2020 (publicerad 1988)

Dennis Croukamp, *The Bush War in Rhodesia*, Boulder, Co: Paladin Press, 2007

Brian Jackson, *HOT AND COLD: Memoirs of an SAS operator*, Wandsbeck, 2018

Peter Rische, *Commando - Shoot To Kill*, Las Vegas, 2021

Hannes Wessels, *A handful of hard men - The SAS and the Battle for Rhodesia*, Oxford, 2020 (publicerad 2015)

4.2 Litteratur

Max Boot, *Invisible Armies - An Epic History of Guerilla Warfare from Ancient Times to the Present*, New York, 2013

Ivar C. Eriksson, *Uppror och Irreguljär Krigföring i Efterkolonial Kontext – Rhodesia och Kongo*, Försvarshögskolan, 2019

Jeremy Ginifer och J.W. Potgieter; UNIDIR: United Nations Institute for Disarmament Research, Disarmament and Conflict Resolution Projekt, *Managing arms in peace processes: Rhodesia/Zimbabwe*, New York, 1995

Noriyuki Katagiri, *Adapting to Win – How Insurgents Fight and Defeat Foreign States in War*, Philadelphia, Pennsylvania, 2015

David Kenrick, *Decolonisation, Identity and Nation in Rhodesia 1964-1979 - A Race Against Time*, London, 2019

Charles M. Lohman och Robert I. MacPherson, *Rhodesia: Tactical Victory, Strategic Defeat*, USMC, Marine Corps Command and Staff College, Marine Corps Development and Education Command, Quantico, Virginia, 1983

Marno de Boer. "Rhodesia's Approach to Counterinsurgency: a Preference for Killing." i *Military review* 91.6, 2011

Matthew Preston, "Stalemate and the Termination of Civil War: Rhodesia Reassessed", i *Journal of peace research* Vol.41 (1), London, 2004

Charles D. Melson, "Top Secret War: Rhodesian Special Operations" i *Small wars & insurgencies*, 2005-03-01, Vol.16 (1), p.57-82; Taylor & Francis Group Abingdon, UK

Greg Mills & Grahame Wilson, "Who Dares Loses?", i *The RUSI Journal* 152:6, 2007

Sönke Neitzel & Harald Welzer, *Soldater: om kamp, dödande och död*, Falun, 2013, (originaltitel: "Soldaten. Protokolle vom Kämpfen, Töten und Sterben" Frankfurt am Main, 2011)